

El castell de Saldes

DEGUT A LA MAGNITUD I A LA gran quantitat de restes que l'edifici conservava, la intervenció es realitzà en diverses fases, ja que calia abraçar diferents espais. Així, doncs, i per aquest motiu, el conjunt del castell es va dividir per sectors per tal que el seu estudi i interpretació fos més àmè. A grans trets els sectors foren: l'escala i la rampa d'accés al castell, la planta primera de l'edifici residencial, el pati d'armes, el clos sobirà, la capella, i el clos jussà i dels quals, tan sols, es va intervenir en els tres primers.

L'escala i la rampa d'accés

En aquesta zona calia realitzar-hi una tasca de sanejament i consolidació ja que el seu estat era d'una avançada degradació. La vegetació arbòria i arbustiva s'havia anat apoderant del poc espai transitable que quedava entremig de cada graó, les juntes dels graons havien perdut el seu morter provocant-ne un immediat desprendiment i la massa vegetal havia esborrat qualsevol empremta que pogués quedar de l'antic accés casteller.

Així, doncs, la primera tasca que s'hi realitzà fou desbrossar la zona de vegetació, per tal de posar novament les restes al descobert. A continuació s'hi tirà un líquid desinfectant que pogués cremar i eliminar qualsevol mena d'arrel vegetal.

Acte seguit es consolidaren els graons, tornant a col·locar les pedres al seu lloc i en cas que aquestes haguessin desaparegut, se'n buscaren de semblants per col·locar-les al nou emplaçament. S'ha de dir que les pedres tallades de bell nou, eren pedres del país iguals a les que hi havia en

els graons i tractades de la mateixa forma.

Finalment s'aplicà morter de pòrtland al fons de les juntes de cadascun dels graons i morter de calç barrejat amb terra a la capa més superficial per tal que l'impacte i el contrast fossin mínims i imperceptibles. El morter de pòrtland s'aplicà en aquest indret pel fet que es tractava d'un camí ramader i pel pas continu d'animals.

El sanejament d'aquest camí posà al descobert els muntants i part del marxapeu esquerre de la porta que accedia al cos sobirà. Aquest estava realitzat amb carreus més aviat ben tallats i escairats units amb morter de calç i formant filades regulars. Es van poder descobrir un conjunt de sis filades vistes amb un estat de conservació notable.

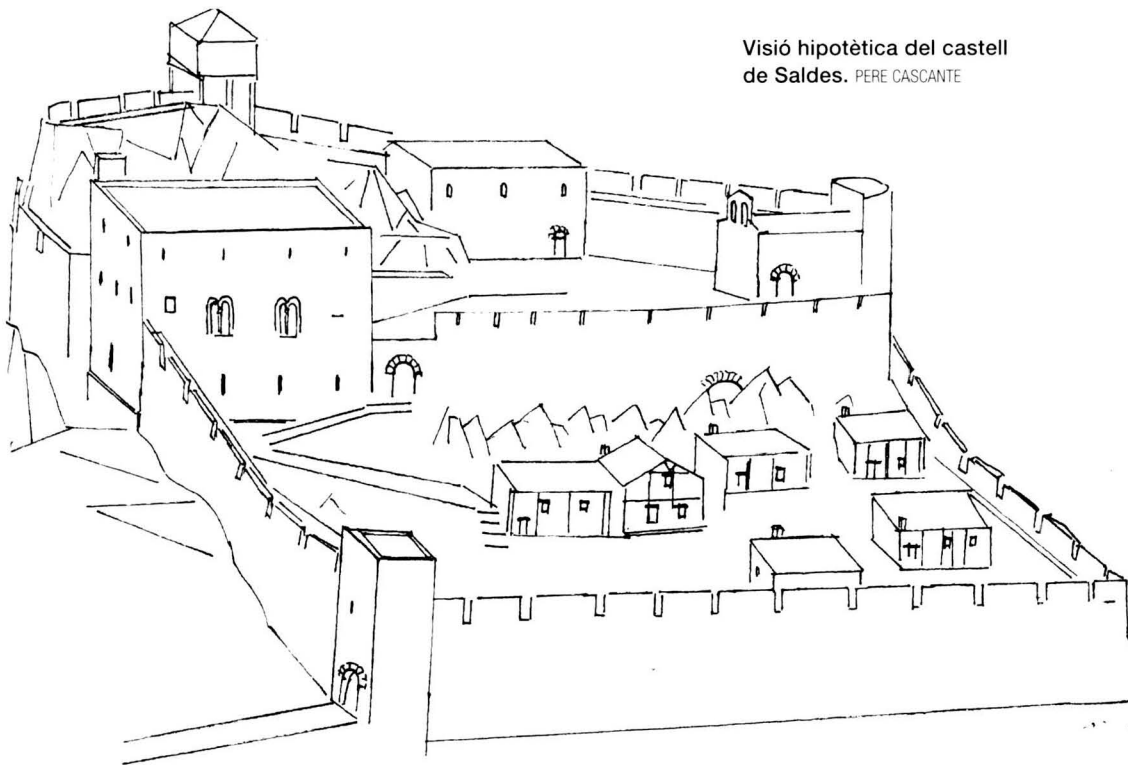
La planta primera del cos residencial

Sens dubte aquesta fou la zona més afectada per la passada intervenció ja que era la que presentava un estat de conservació més deficient i ruïnós.

La primera tasca que s'hi realitzà fou la de desbrossar l'espai de la massa vegetal que l'ocupava la qual ocupava totes les parets perimetrals de l'àmbit, així com també cobria part del mur divisor. Extreta aquesta, aparegué un nivell de terra de color marró clar, de textura flonja i humida, la qual s'entregava a les parets perimetrals que tancaven tot el recinte residencial i alhora cobria i també s'entregava en tot un seguit de murets que seguien una direcció nord-sud compartint l'espai en petits àmbits.

S'ha de dir que tan sols una part actuava com a mur de separació, ja que s'adossava a les dues parets perimetrals sud i nord i alhora presentava el marxapeu de la porta de separació. L'altra, no traspassava l'habitació sinó que quedava interromput al centre de la sala sense presentar cap mena de continuïtat. L'amplada del muret era de 50 cm i estava obrat amb lloses de llicorella i carreus ben tallats formant filades regulars i units amb un morter de calç de color ocre i textura tova.

Un cop s'hagué excavat aquest nivell, es posà al descobert el paviment format per lloses de mida petita i mitjana col·locades de forma plana i unides en sec. S'ha de dir que el paviment s'adossava a les parets perimetrals nord i oest de la sala, i també als murs anteriorment citats. A més el paviment

Visió hipotètica del castell de Saldes. PERE CASCANTE

no apareixia en tota l'extensió de l'habitació, sinó que n'ocupava, a grans trets, la meitat.

En les parts que aquest paviment no es conservava, bàsicament la part central, es feia visible la part superior de la volta que cobria el nivell inferior i actuant com a element de suport de l'enllosat. La separació entre la part superior de la volta i l'enllosat, en les parts centrals, era imperceptible, mentre que als extrems de cada carcanyol, la potència estratigràfica era major als 40 cm. La no presència de cap mena de paviment de morter de calç sota l'enllosat ens va poder confirmar que l'enllosat era l'únic paviment que es construï dins l'àmbit i per tant que estava en contacte, a nivell constructiu, amb la volta de canó apuntat.

Val a dir que el paviment en el sector de llevant i tocant al mur nord es manifestava alterat per la realització d'un esvoranc el reblaniment del qual estava format per cendres i carbons i alguna pedra de mida petita.

En la zona est de l'àmbit es va poder posar al descobert l'obertura de caixa d'escala que hauria

Vista general del conjunt casteller des de l'ample sud-oest; en destaca el volum del cos principal de la sala residencial, la capella de Santa Maria i part del recinte jussà. PERE CASCANTE

comunicat el nivell inferior amb el cos residencial tota vegada que es va poder comprovar el reagruixament dels murs sud i nord a causa de la construcció de la volta de canó. Aquesta observació ens va poder permetre justificar que la volta de canó i l'enllosat així com tots els murets que separaven l'àmbit i la caixa d'escala eren coetanis en un mateix període constructiu i posteriors a la fàbrica original del castell, la qual presentaria un aparell i una tècnica constructiva més simple.

Aquesta observació també fou patent en les murs perimetrals de l'edifici de manera que es consideraren de la fàbrica original del castell, el mur de ponent, la meitat inferior del mur nord i la part de l'angle sud oest de la paret de migdia. Aquestes parets estaven realitzades amb carreus de pedra

calcària col·locats amb filades horitzontals, units amb morter de calç i combinant amb filades de lloses de llicorella col·locades de forma plana, així com també carreus disposats seguint el sistema d'isòdom.

En aquests murs inicials s'hi adossaren en altres períodes, el mur sud el qual contemplava dues finestres o obertures de les quals únicament es conservaven els muntants d'una d'elles desapareixent per complet tot rastre de la segona (1). L'aparell constructiu d'aquests murs era molt més simple i format per pedres de mida mitjana i gran unides amb morter de calç de tonalitat groguenca, molt tou, i disposades de forma aleatòria sense seguir cap filada regular.

L'altre paret, la nord, presentava la meitat superior un aparell constructiu semblant al descrit i sense cap mena d'obertura, considerant-se d'una mateixa etapa constructiva.

Cal esmentar que en la part interna d'aquestes parets hi havia una capa de morter de calç de tonalitat rogenca com a indicatiu de l'enlluït d'aquesta estança.

La intervenció arqueològica en aquesta àrea culminà en el moment que es va poder localitzar la pavimentació primitiva.

Acte seguit s'emprengué la tasca de consolidació, ja que el principal problema repercutia en les diferents filtracions d'humitats i també d'aigües pluvials acumulades en aquesta planta degut a que no hi havia coberta.

Així, doncs, un cop documentat l'antic enllosat per mitjà de fotografia i dibuix, es numeraren les lloses que el formaven seguint un ordre correlatiu i acte seguit s'extragueren dipositant-les en un lloc provisional.

La seva extracció posà al descobert els diferents reblaniments dels carcanyols de la volta formats per una terra de color marró fosc, solta, humida i tova la qual no s'excavà, sinó que fou coberta per una capa de geotèxtil, a continuació s'hi aplicà una capa impermeabilitzada de tela boltílica per evitar filtracions i finalment es construï una solera de ciment portland amb diferents pendents pels aiguavessos que expulsessin les aigües pluvials fora del recinte per mitjà del reaprofitament

d'alguns dels forats de bastida que hi havia a la façana sud i oest. Aquesta solució fou realitzada per tal d'evitar malmetre qualsevol de les parets de la forma més estètica possible. Els dos forats de bastida reutilitzats per l'expulsió de les aigües pluvials es situaven a les parets oest i sud.

Damunt de la solera i per tal de facilitar un millor drenatge es diposità un nivell de graves així com també la recol·locació de les lloses de l'antic paviment en la mateixa posició que haurien ocupat prèviament a la seva extracció.

Solucionat el problema de les humitats, la següent tasca fou la consolidació dels murs perimetrals de l'estança. Aquests murs presentaven notables esvorancs en els seus paraments causats per diferents despreniments de les parets, desploms...

El mur sud presentava en una alçada de dos metres un important esvoranc causat, probablement per l'extracció de les seves pedres i aprofitar-les en altres usos.

La intervenció en aquesta zona doncs, consistí en la reparació d'aquests esvorancs mitjançant la recerca de pedres semblants tallades de forma manual i unides amb morter de calç i disposades amb la mateixa forma que les originals.

Les obertures de la mateixa paret també calia consolidar-les, ja que s'havien perdut algunes de les lloses de la seva llinda, així com també la major part de les pedres dels muntants. La intervenció es centrà en la restitució de les lloses de la llinda que havien desaparegut així com també la consolidació dels seus muntants recuperant l'esqueixada original. L'altre obertura, conservava únicament els carreus que formaven part del muntant nord amb importants fissures i esvorancs. En aquesta obertura també es consolidaren les pedres dels muntants i es tapiaren els esvoranc de manera que es facilités la conservació dels seus carreus.

La tasca que es realitzà al mur nord també fou important, ja que a mitja alçada presentava un important esvoranc que en feia perillar la seva conservació. La intervenció es centrà en el sane-

Detall del mur i del paviment de la sala residencial: es pot veure un dels murs divisoris de l'àmbit amb el paviment de lloses i part del parament del mur nord.

PERE CASCANTE

jament d'aquest esvoranc i continuació la col·locació de les pedres que havien desaparegut, aquesta vegada amb una tècnica constructiva diferent formada per carreus mal tallats i escairats i col·locats de forma aleatòria amb filades més aviat irregulars.

La darrera actuació consistí en la consolidació dels coronaments de les parets perimetrals assegurant les pedres que s'havien mogut i la reparació dels seus esvorancs. En les parts on el mur era gairebé imperceptible es decidí de fer recreixer amb un parell o tres de filades els seus murs per tal de donar una idea més clara dels paraments i estils constructius. El recreixement es realitzà de forma esglaonada formant diferents

graons o desnivells per donar la sensació de continuïtat.

Els recreixements i les consolidacions dels murs també es realitzaren amb les mateixes tècniques constructives i materials que els originals.

Finalment, i culminant la feina d'aquest sector, es va rehabilitar el camí d'accés a la planta primera del cos residencial per mitjà d'un sender que aprofitava un antic pas tallat a la roca mare i la col·locació de baranes protectores en els espais que presentaven més perill. Les baranes de ferro galvanitzat es col·locaren damunt la cara interna de les parets perimetrals sud, est i part de la nord deixant un espai de separació (l'amplada del mur) entre la barana i el final del mur.

El pati d'armes

La intervenció que es realitzà en aquesta zona fou la més curta i la que durà menys temps, ja que únicament consistí en la col·

locació de baranes del mateix tipus que les citades en la part que presentava un perill més elevat i que a grans trets era entre la capella de Santa Maria i el cos residencial. En concret era tot el tram de muralla que separava el recinte justà del sobirà. La col·locació implicà la realització d'un seguit d'esvorancs que es feren amb seguiment arqueològic a la part interna del mur per tal que s'hi poguessin col·locar les baranes protectores. La col·locació seguí el mateix procediment que les citades anteriorment.

Interpretació

Resulta difícil establir una primera interpretació sobre les restes del castell estudiades, però a grans trets i centrant-nos en el cos d'edifici residencial podríem elaborar la següent hipòtesi.

Tenint en compte la situació de les seves parets i les seves relacions físiques podríem arribar a considerar d'un primer moment constructiu datat cap a mitjans del segle onzè la construcció de la part inferior de les parets sud, nord, est i oest. Aquestes parets obrades amb carreus ben tallats i escairats i disposats en filades horitzontals es conservaven de forma completa en la seva planta baixa i de forma parcial en la planta principal, ja que només conservava la paret oest, la meitat inferior de la paret nord i un tram angular de la paret sud.

Aquestes parets anirien vinculades amb un seguit de trespols de fusta els quals separarien els diferents pisos, o nivells.

En un moment posterior, probablement a finals de la dotzena centúria i inicis de la tretzena i concedint amb el període de màxima esplendor del castell es decidí emprendre la construcció de la volta de canó de tipus apuntat, raó per la qual i per motius estructurals, implicà la realització d'un seguit de reagruixaments en les parets sud i nord, així com la construcció d'una mena d'escala que comunicaria la planta baixa amb la principal per mitjà d'un esvoranc a l'extrem nord est de l'àmbit, la qual actuaria com a reforç de l'estructura anterior.

Probablement i vinculat en aquest mateix moment es realit-

zarien els murs divisoris de l'habitació, part del mur sud, bàsicament al punt on s'hi localitza la finestra allindada, així com també la meitat superior del mur nord. Del mateix moment en seria la reparació del mur sud que connecta el cos residencial amb la capella de Santa Maria.

En un moment posterior al segle catorzè i ja en plena època baixa medieval l'estança fou modificada través de la reparació del mur sud i est, amb un aparell i tècnica constructiva més simple, la construcció de dues obertures o finestres al mur sud, així com també la pavimentació d'aquesta habitació per mitjà d'un enllosat de lloses de planes de moda mitjana i gran. La presència d'un esvoranc amb un reblaniment cendrós i d'un mur de tant sols 50 centímetres que quedava interromput al centre de la sala ens podrien fer interpretar que es tractaria d'una llar de foc, el muret de la qual serviria per suportar la campana de la xemeneia i l'enllosat actuaria com a nivell refractari si es té en compte les cendres aparegudes i la presència d'algunes lloses que presentaven indicis d'haver estat sotmeses a elevades temperatures.

La presència d'una llar de foc en aquest àmbit no és gens habitual, ja que s'ha de tenir en compte que les condicions meteorològiques de la zona, l'alçada en que s'aixeca el castell i el fet que es tracti de la planta primera, o zona principal del castell la qual actuaria com a habitatge senyorial (casa del senyor) segons els documents. Paral·lels de xemeneies semblants a la zona els trobaríem al mas de la Torre de Foix (Guardiola de Berguedà) on al centre de la sala principal hi ha indicis d'una estructura similar a la descrita, a l'edifici del Palau de Bagà on en les estances situades a ponent s'hi localitza una xemeneia semblant al nivell de planta primera, o a la casa de ca l'Agutzil, també a Bagà, on adossada a la paret nord de la sala principal hi ha la campana d'una llar similar.

La campana del castell probablement estaria formada pel mur que sostindria una biga de fusta i a continuació la campana, la qual estaria adossada a la paret nord i oest de la sala.

Del mateix moment, encara que no es va poder excavar, en seria la construcció, o reparació de la muralla que uniria el recinte sobirà amb el jussà. Aquesta muralla s'adossaria tant al sud com al nord a l'extrem oest del cos residencial, en concret a les parets sud i nord, englobant les construccions tant del clos sobirà com el jussà. La tècnica constructiva d'aquest cos seria molt semblant a l'aplicada en les reparacions de les parets nord i sud del cos residencial a base de carreus mal tallats i escairats, disposats de forma més aviat aleatòria i irregular formant filades més aviat horitzontals i unides amb abundant

morter de calç de tonalitat groguenca i textura tova. La part superior presenta encara indicis de l'emplaçament del pas de ronda i del coronament de merlets, encara que aquests últims no s'han pogut conservar.

Tant per l'aparell emprat, com pel sistema constructiu hauríem de datar aquesta estructura en un període avançat dins l'edat mitjana i vinculat amb la construcció, o reparació dels murs del cos residencial i també del proper del nucli de Gósol.

Ja d'un moment posterior i probablement de quan s'hi esfondrà la coberta en seria l'estrat ubicat a la planta primera del cos residencial, la qual presentava algunes restes i bocins de teules i ímbrex. La poca presència d'estratigrafia arqueològica en aquesta zona podria ser deguda a l'important sanejament que s'hi realitzà la dècada dels seixanta comportant la pèrdua parcial o total de la mateixa, ja que els materials obtinguts en aquest ni-

vell presentaven una cronologia molt tardana (Ceràmiques vidrades en blau català del tipus de les orles diverses i vidrades decorades en marró, groc i verd datades segons Telese Compte de cap al 1600-1635).

Conclusions

La intervenció que es realitzà l'octubre de 2001, posà de manifest que el conjunt de construccions que formen el castell de Saldes era molt més gran i més complex del què s'havia considerat fins al moment d'intervenir.

Tanmateix es va poder considerar a partir d'una observació so-

Detall del paviment des d'un altre angle.

PERE CASCANTE

bre el terreny de les estructures conservades i sense realitzar una excavació en extensió que el conjunt casteller estava format per dos recintes:

Un de sobirà el qual a part d'englobar el cos residencial delimitat per la paret que tanca el cos residencial per l'extrem oest, l'obertura o finestra obrada al mur sud del cos residencial, el mur que tanca el cos residencial per l'extrem de tramuntana i el mur que tanca la planta principal del cos residencial per l'extrem de llevant, també per la capella de Santa Maria del castell, així com, estaria format per moltes més estructures dispersades arreu del recinte.

Entre aquestes caldria destacar el portal d'accés, el qual conser-

va el marxapeu i els muntants de l'extrem oest, així com la primera filada del de llevant, mostrant indicis de l'antic portal, el qual molt probablement estaria format per un arc de mig punt adovellat. El portal ubicat molt a prop del cos residencial diferenciaria el clos sobirà en dues zones molt diferents; una primera formada pel cos residencial dividit en dues plantes per mitjà d'una volta de canó apuntada, la comunicació de les quals no seria a partir de la porta que actualment dona accés des de l'exterior, sinó que es realitzaria a partir d'una escala ubicada l'extrem nord est de l'àmbit, l'obertura de la qual encara es conserva avui dia. El paviment d'aquesta estança probablement estaria format per mitjà d'un forjat de fusta, el qual a l'extrem nord estaria recolzat damunt de la roca natural i l'extrem sud quedaria recolzat damunt de bigues de fusta les quals s'encaixarien a partir d'uns forats practicats a la banda interna de la paret i en una posició lleugerament elevada respecte el sòl actual per tal de salvar les humitats.

L'obertura de l'escala practicada a la volta de canó de tipus apuntat que cobreix la planta baixa del cos residencial, donaria pas en un àmbit situat al nord del cos residencial, però vinculat en el mateix, el qual presenta indicis de murs i retalls a la roca demostrant la presència d'alguna estança la qual no s'ha excavat, però que estaria en relació amb el nucli que s'està descrivint.

Damunt de la volta, s'hi aixecarien dues habitacions dividides per mitjà d'un mur, al mig del qual s'hi obriria una porta que actuaria com a pas de comunicació.

L'habitació ubicada a ponent tindria unes mides més grans que la de llevant. Estaria il·luminada per mitjà de dues obertures al mur sud de les quals una seria d'esqueixada simple i allindada amb lloses de llicorella i l'altre, més mal conservada, tindria unes mides més grans.

Adossada a la paret nord s'hi aixecaria una llar de foc, la campana de la qual probablement estaria sostinguda per mitjà d'un muret de 50 centímetres d'ample.

El sòl d'aquest àmbit estava format per lloses de llicorella de

mides diverses i col·locades de forma plana. De l'altre habitació ubicada més a llevant resulta difícil interpretar-ne la seva distribució a causa del elevat grau d'arrasament. Amb tot i a partir de fotografies antigues, probablement estaria il·luminada per una obertura de factura similar a l'obertura practicada a la paret sud de la planta primera del cos residencial, oberta al mur sud.

La coberta de les dues habitacions estaria formada per forjats de cavalls i llates de fusta, els forats de biga del qual es conserven damunt la paret oest seguint una direcció est - oest. La presència de restes d'enlluït a la paret oest i nord mostren un clar indicatiu que l'interior d'aquestes estances hauria estat recobert per una capa d'enlluït de calç.

La segona àrea del clos sobirà ocuparia unes mides molt més grans que el cos residencial ubicat a ponent i englobaria diferents construccions.

Entre aquestes caldria destacar l'espai format pel pati d'armes el qual ocuparia una ampla extensió, la capella de Santa Maria coberta amb volta de canó apuntada i amb la porta oberta al mur sud, la qual avui està paredada i coronada per un campanar de cadireta de dos ulls dels quals avui únicament se'n conserva un donant la sensació d'estar desplaçat. L'absis ubicat a llevant i al peu del pe-

Parament conservat al mur nord del castell. En arqueologia medieval la informació subministrada en l'estudi de les parets d'un edifici (arqueologia vertical) pot informar tant o més que la pròpia arqueologia de subsòl. PERE GASCANTE

nya-segat probablement hauria actuat com a torre de flanqueig, ja que el mur que tanca el clos sobirà per la banda sud s'annexiona en aquest actuant com a reforç.

Al nord del pati s'hi aixecaria una edificació de planta rectangular, la qual ocuparia unes dimensions més grans que el clos residencial i que s'ha pogut identificar amb la construcció que Monreal de Riquer identifica com a «...*Nau paral·lela, a dalt de tot, de la qual només es veuen els fonaments...*»

I tal i com ell diu és paral·lela al cos residencial. Aquesta nau presenta la part nord retallada a la roca natural i la sud i est elevades per mitjà de murs de contenció, els fonaments dels quals encara són visibles.

Tot aquest conjunt de construccions estarien tancades per mitjà d'una muralla la qual a l'extrem nord, en part seria mur construït i en part seria la mateixa roca formada per importants i escarpats cingles.

En canvi per l'extrem sud, estaria format per un important mur que construït a peu de penya segat, salvaria els desnivells i esvorancs de la roca natural a partir d'arcs de descàrrega, de forma similar al castell de Granera (Vallès Oriental)

Finalment l'extrem oest presentaria un important pany de mur de considerable alçada el qual tindria a la part superior un pas de ronda i merlets que connectarien amb la coberta del cos residencial i les construccions defensives situades al nord del conjunt casteller.

El clos jussà estaria format per tot el seguit de construccions aixecades al sud del cos sobirà i definint la terrassa inferior. La comunicació dels dos cossos es faria per mitjà de l'escala d'accés i estarien connectats per mitjà d'un mur de factura similar a l'ubicat al nord de la sala residencial motiu del qual se li ha donat la mateixa nomenclatura.

Flanquejant aquest mur per l'extrem sud-oest s'hi aixecaria una torre de planta quadrada la qual conserva de forma parcial les parets sud, oest i est. No sabem com seria l'accés obert a la muralla, ja que la zona està ocupada per tot un seguit d'edificacions d'època moderna identificades com a l'antichabitatge de cal Campaner. Amb tot i integrat en aquests habitatges a la banda nord

i tocant a la roca natural s'hi observen tot un seguit de forats i estructures relacionades probablement amb l'antic raval o nucli poblacional que es desenvolupà a l'entorn de l'antic castell cap a mitjans de la dotzena centúria. Per la tipologia i posició d'aquestes estructures, hauríem de considerar que es tractava d'edificacions molt simples adossades a la roca natural per aprofitar el desnivell del terreny i obrades per mitjà de murs molt simples de tàpia amb sòcol de pedra i coberta vegetal. Una futura intervenció en extensió en aquest àmbit i sobretot en el sobirà permetria definir de forma clara la distribució i cronologia d'aquestes estructures.

Quant a cronologies, tot i que la intervenció arqueològica fou curta i centrada únicament a la planta primera del cos residencial, es van poder establir diferents fases les quals es podran veure complementades i modificades en una futura intervenció arqueològica en extensió.

Tot i així es va poder considerar que en un primer moment ja hi havia a l'emplaçament del cos residencial una estructura que ocuparia les mateixes dimensions que la conservada actualment i la qual fou modificada posteriorment. Aquesta primera estructura estaria formada per carreus de mida mitjana col·locats de forma plana formant filades regulars i units amb morter de calç. Aquesta estructura estaria dividida en dos pisos per mitjà de forjats de fusta, els quals foren substituïts posteriorment per una volta de canó del tipus apuntat. Encara actualment es conserven les quatre parets perimetrals a nivell de planta baixa i formades per la paret que tanca el cos residencial per l'extrem oest, l'obertura o finestra obrada al mur sud del cos residencial, el mur que tanca el clos sobirà per l'extrem de tramuntana i el mur que tanca la planta principal del cos residencial per l'extrem de llevant, amb diverses obertures espiellerades a la paret sud i oest.

La datació cronològica d'aquesta edificació la podríem relacionar amb el castell que Galceran pres-tà jurament al comte de Cerdanya, anomenat Guillem Ramon entre 1065 i 1095.

Posteriorment, cap a mitjans de la tretzena centúria i vinculat en l'època de màxima esplendor del castell, l'edifici fou modificat i ampliat. Segurament d'aquest moment seria la construcció de la volta de canó apuntada, així com també la caixa d'escala, les quals substituirien l'antiga divisió de forjats de fusta i redistribuirien la planta principal del cos residencial a partir de la construcció d'un mur divisor, el qual dividiria aquesta planta amb dues habitacions. Del mateix moment en seria el sobrealçament de la paret de ponent obrada a base de filades de carreus ben tallats i escairats i combinada per paraments de pedres més mal tallades i col·locades de forma aleatòria, així com també l'angle sud-oest del mur sud i la part inferior del mur nord.

Del mateix moment en podríem considerar la construcció del mur annex a llevant del cos residencial en el qual s'hi obre la porta d'accés, la reparació de la muralla sud i la construcció de la capella de Santa Maria, ja que a fàbrica i aparell constructiu és molt semblant a la volta que cobreix la planta baixa del cos residencial.

Segurament i vinculat en un moment coetani en aquesta fase constructiva en seria la torre aixecada a l'extrem sud-oest del recinte jussà com a fortificació i defensa del raval o nucli habitat, el qual en aquest moment estava en ple desenvolupaments i esplendor. Tot aquest seguit d'estructures les podríem considerar d'una època avançada del segle tretzè (1288-91) aproximadament quant el llinatge Pinós n'és

el propietari i hi fa residència freqüentment.

Finalment i ja en plena època baix medieval en seria la reparació de la paret sud i nord del cos residencial amb l'obertura de les finestres, la pavimentació de la zona amb un enllosat i la construcció d'una llar de foc adossada a la paret nord. Aquest conjunt de construccions presenten un aparell més simple format per carreus mal tallats i escairats, units amb morter de calç de tonalitat groguenca i textura tova. Del mateix moment en seria la construcció del pany de muralla que englobaria el recinte sobirà i Jussà el qual presenta un aparell molt semblant al de les construccions descrites amb la peculiaritat de presentar restes de merlets i també d'un pas de ronda. Del mateix moment en serien altres construccions disperses arreu del recinte casteller però de difícil interpretació i sense la realització d'una intervenció arqueològica.

El conjunt de reformes les podríem datar de mitjans del segle catorzè, en concret al 1370, moment del qual es documenten obres al castell, principalment a la casa del senyor, segons esmenta Serra i Vilaró

L'amortització i abandonament de la zona es dataria a mitjans del segle disset, moment del qual el castell està a mans dels ducs d'Alba, juntament amb altres vuit localitats. La datació ens ve confirmada tant per la nul·la presència documental com per la troballa d'una vora de ceràmica de blau català del tipus «ditada» i datada segons Telese Compte entre 1600 i 1635 en l'estrat ubi-

cat a la planta primera el cos residencial o estrat d'amortització.

Bibliografia

- VV.AA. Art de Catalunya. Urbanisme, arquitectura civil i industrial; *El paisatge monumental d'època preromànica i romànica*. Xavier Barral i Altet. Ed. L'isard. Barcelona. 1998
- VV.AA. Catalunya Romànica. Vol. *El romànic en l'àmbit català: Arquitectura civil i militar*; Jordi Bolòs Masclans. Manuel Riu i Riu. Pp 75-86. Ed. Enciclopèdia catalana. Barcelona 1994.
- VV.AA. Catalunya Romànica. Vol 12. *El Berguedà*. Enciclopèdia Catalana. Barcelona 1985. pp 451-458.
- VV.AA. Catalunya Romànica. Vol 27. *Visió desíntesi. Restauració i novetrolles*. Ed. Enciclopèdia Catalana. Barcelona 1998.
- VV.AA. Història universal de l'art. Vol 4. *Romànic i Gòtic*. Ed. Planeta. Barcelona 1998. pp 68-77.
- ADELL, JOAN ALBERT. *L'arquitectura Romànica*. Ed. Llibres de frontera. Barcelona 1986. pp 116-120.
- AJUNTAMENT DE SALDES. *Saldes, l'entorn del Pedraforca*. CD. 2001
- BOLÓS MASCLANS JORDI, BUSQUETA JOAN. *Territori i societat en l'Edat Mitjana. Història, arqueologia i documentació*. Universitat de Lleida 1997.
- BOLÓS MASCLANS, JORDI. *Castells de la Catalunya Central*. Fundació Caixa de Manresa. Ed. Angle. Manresa 1997.
- CASCANTE I TORRELLA. PERE. "El Palau dels Pinós. Estudi històric i arqueològic". Dins *Bagadanum Miscel·lània*. Ed. Associació Medieval de Bagà. Vol 3. Bagà 2000.
- CATALÀ I ROCA. PERE. *Els Castells catalans*. Vol 5. Ed. Rafael Dalmau. Barcelona 1975-1997. Pp 935-943.
- CATALÀ I ROCA. PERE. *Comentari dels castells catalans*. Col·lecció Nissaga n° 11. Ed. Rafael Dalmau. Barcelona. 1990.
- GENERALITAT DE CATALUNYA: DEPARTAMENT DE MEDI AMBIENT. *Massís del Pedraforca paratge Natural d'interès nacional*. Barcelona 1997.
- MESQUÍ, JEAN. *Chateaux et enceintes de la France Médiévale. De la défense a l Residence*. Ed. Grands Manuels. Paris 1991. Vol 1 i 2.
- RIU I RIU, MANUEL. "Fortaleses, torres, guaites i castells de la Catalunya Medieval". *Acta Medievalia. Annexe 3*. Ed. Facultat de Geografia i història de la Universitat de Barcelona. Barcelona 1986.
- SARREROLS BALLÚS, JOAN MANUEL. *Projecte d'ordenació dels castells de Saldes*. Ed. Ajuntament de Saldes. Febrer 1997.
- SERRA I VILARÓ, JOAN. *Baronies de Pinós i Mataplana. Investigació als seus arxius*. Llibre I, II i III. Centre d'Estudis baganesos. Bagà. 1989.
- SINDREU, JOSEP. Gósol. *Gósol a través del temps*. Ed. Tallaferró. Barcelona. 1988. pp. 120-150.
- VILADÉS LLORENS, RAMÓN. *Les muralles de Bagà al Segle XIV. Àmbit de Recerques del Berguedà*. Coeditorial Amalgama i Espill (Centre d'Estudis musicals del Berguedà). Berga 1996.
- VIOLLET LE DUCH, E. *La construcció Medieval*. Enrique Rabasa Diaz i Rafael Garcia Garcia. CEHPO (Centro de Estudios históricos de obras públicas y Urbanismo) i Instituto Juan de Herrera. Escuela de técnica superior de arquitectura de Madrid. Madrid 1996.
- VV.AA. Actas de la XV Asamblea general de Estudios Medievales. Juan Antonio Barrio y Barrio, José Vicente Cabezero Pliego. *La fortaleza medieval. Realidad y Símbolo*. Murcia 1998.
- VV.AA. Àmbit de Recerques del Berguedà. *Guia del Berguedà*. Berga 1985.
- VV.AA. Àmbit de Recerques del Berguedà. *Saldes*. Berga 1998.
- VV.AA. Acram. *Primer congrés d'Arqueologia Medieval i Moderna, 15 anys d'intervencions arqueològiques: Mancances i resultats*. Barcelona 1998.
- VV.AA. Àmbit de Recerques del Berguedà. *L'EROL (Revista cultural del Berguedà) n°61 i 65*.

Nota

- (1) La coneixença d'aquesta segona obertura ha estat possible gràcies a la documentació fotogràfica antiga

Pere Cascante Torrella

Arqueòleg medievalista; membre numerari de la Societat d'Arqueologia del Berguedà

